

Az elveszett, de megkerült napló

Halzl József: 1956-os napló (részlet)

Halzl József – a Rákóczi Szövetség nemrégiben elhunyt, 1991 és 2018 közötti elnöke – a Budapesti Műszaki Egyetem ötödéves gépészmérnök hallgatójaként részt vett az 1956-os forradalom budapesti eseményeiben, és élményeiről naplót vezetett. Az édesanyjai aggodás hatására és évfolyamtársai, barátai letartóztatásának hírére a naplót és a felemelő napok újságkivágásait 1957 tavaszán elégette. A történet 1981-ben folytatódott, amikor Halzl József lakásán szűk baráti körben megünnepelték a forradalom huszonötödik évfordulóját és kiderült, hogy az egyik barát, Wollemann Walter az elégetés előtti nap lemásolta, és megőrizte a napló legfontosabb részeit. Halzl József ekkor – a megmaradt címszavakból és emlékeiből kiindulva – kiegészítette feljegyzéseit. Az 1956-os napló a rendszerváltás után nyomtatásban is megjelenhetett. Most a „megkerült napló” eredetiben fennmaradt, október 22–23-i részeit közöljük újra rövid, értelmező jegyzetekkel kiegészítve. A jegyzetek és a válogatás Nagymihály Zoltán munkája. Ezúton köszönjük a Rákóczi Szövetség szíves engedélyét a közléshez.

1956. OKTÓBER 22. (HÉTFŐ)

A viszonylag nyugodt vasárnap után a már amúgy is felizgatott légkörben mindenki nagy érdeklődéssel olvasta az Egyetemen azokat az öles falragaszokat, amelyek hírül adják, hogy a Budapest Építőipari Műszaki Egyetem nagygyűlést rendez az Egyetem Aulájában délután három órakor. Háromnegyed háromkor a központi („K”) épületen belül, különösen az Aula körül már alig lehet közlekedni. Az Aulában zsúfolásig megtöltött padosorok nyújtózkodnak, a folyosókon pedig a szomszédos termekből kihozott asztalokon állnak az emberek. Senki sem tudja biztosan, hogy mi lesz, de mindenki igen izgatott. Sűrűn lehet évfolyamtársakkal találkozni, ezúttal egyiknek sem áll szándékában előadásra menni. Az előadótermekben állítólag nagybetűkkel fölírták a táblára: „Mindenkinek menjen az Aulába, érdekeinket védjük”. Délután három és öt óra között

évfolyamunknak „Energiagazdálkodás” órája lett volna, de a három órás kezdési időpontban egy lélek sem tartózkodott az előadóteremben.

Ugyanerre az időre az Aulában már hatalmas tömegek gyűltek össze, és várták a gyűlés megkezdését. Nem lehetett közlekedni a lépcsőkön a zsúfoltságtól. Végre valaki a mikrofon elé lép, és bejelenti a nagygyűlés megkezdését. Már az első percekben tapasztalni lehet, hogy olyan jellegű gyűlésre van kilátás, amelyhez hasonló hosszú évek óta nem tartottak az egyetemen. „Éljen a MEFESZ” [a Szegedi Egyetemen október 16-án alakult Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége]¹ – harsogja a tömeg kórusban, mindenki hangosan beszél, a kényszerhallgatás ideje egy csapásra megszűnt. Csak nagy nehezen kap szót az Ideiglenes Diákbizottság megbízottja, hogy ismertesse az általa összeállított határozati javaslat pontjait.²

¹ A Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége 1956. október 16-án, a Szegedi Egyetemen alakult meg, ahol a diákgyűlés résztvevői kinyilvánították kilépésüket a Dolgozó Ifjúság Szövetségéből (DISZ). A MEFESZ megalakulása futótűzként terjedt az egyetemeken országszerte, október 22-én a Műegyetem mellett Miskolcon, Pécsen és Sopronban is tartottak hasonló szellemiségű diákgyűléseket.

² Az előkészítő bizottság huszonöt pontos határozati javaslatot fogalmazott meg. Batalka Krisztina: Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei a Budapesti Műszaki Egyetemen és az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen. In: *Magyarországi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalomban és szabadságharcban*. Szerk. Osváth Zsolt – Zsidi Vilmos. Budapest, Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség, 2007, [71–101.] 73.

A határozati javaslat pontjainak felolvasását általános taps fogadta, eltekintve az utolsó két ponttól, amely azt javasolja, hogy a Műegyetem ne csatlakozzék a MEFESZ-hez, hanem a DISZ-en [a Dolgozó Ifjúság Szövetsége]³ belül keresse a további kibontakozást.

Zajos tiltakozás és füttykoncert volt a válasz, ezt követően pedig percekig tartó kiáltozás. „Halljuk Szegedet!” – hangzott a követelés kórusban. A tömeget nem lehetett leszerelni, végül is bejelentették a mikrofonnál, hogy küldöttséget menesztenek a szegediek egyik Pesten tartózkodó képviselőjéért.

Ami a határozati javaslatot illeti, az lényegesen többet tartalmaz, mint a műegyetemi diákszálólóban előző szombaton tartott gyűlés követelése. Általános, titkos választójogot követel több párt részvételével és a szovjet-magyar viszony rendezését az egyenjogúság alapján, valamint az összes szovjet csapat kivonását az országból. Ehhez járultak még az egész egyetemi életet felölelő kérdésekben támasztott követelések.

Az egyes pontok felolvasása után a hozzászólások következtek. Midőn a szovjet csapatok kivonulására vonatkozó pontra került a sor, a tömeg érzelmi kitörése nem ismert határt. „Menjenek haza!” – visszhangozták a falak perceken át. Mindnyájan éreztük, hogy megtaláltuk hangunkat és bátorságunkat, és szinte nem tudtunk betelni az örömmel. Valamiféle hősieles pátosz érződött a vitavezető hangjából, amikor a karzat tiltakozására, hogy egyesek fényképeznek, így válaszolt: „De hát gyerekek, kitől félünk?” A kérdésre, „És ha a kormány mégis rendszabályokat foganatosít ellenünk szókimondásunkért?” – az utolsó pont válaszolt, amely szerint egymásért valamennyien szolidaritást vállalunk. „Srácok, ha azért, amit itt most mondunk, valakinek valami baja lesz, olyan oltári bulit csinálunk, amilyen még nem volt” – kiáltotta közbe valaki, nagy helyeslés és derültség közepette.

A MEFESZ-szel kapcsolatos vita nem tartott sokáig. A nagygyűlés egyhangúan elhatározta, hogy kapcsolatait a DISZ-szel megszakítja, és megalakítja önálló MEFESZ szervezetét. Ennek megfelelően a határozati javaslat már említett két utolsó pontját megváltoztatták.

Hozzászólt ehhez a kérdéshez a budapesti jogi kar egy hallgatója is, aki a MEFESZ-t támogatva azt egy „második szegedi gondolat” megnyilvánulásának nevezte. A beállítás vegyes visszhangot keltett, mérsékelt taps mellett füttyülés is hallatszott, én úgy láttam, a hozzászóló ismeretei az első szegedi gondolatról elég fogyatékosak lehettek.⁴

Heves vita alakult ki sok más, itt nem részletezendő pontban is, ami egyes pontok megfogalmazásának megváltoztatását vonta maga után. Megérkezett a szegedi egyetemisták képviselője, óriási taps fogadta a kicsit fölényeskedő, de jó kiállású fiatalembert.⁵ Ismertette a szegedi eseményeket, az ottani MEFESZ megalakulását, és csatlakozásra szólított fel bennünket. Ezután a mieink néhány megbízottjával együtt a DISZ központi székházába ment tárgyalni a DISZ központi vezetőségével.

Közben akadt egy kis idő terepszemlére az Aulában. A hallgatóságon kívül többen az oktatók közül is – főleg a fiatalabbak – jelen voltak. A legnagyobb érdeklődéssel a Marxizmus és a Politikai Gazdaságtan Tanszék tanársegédeit figyeltem. Mind Pataki elvtárs, mind pedig a többi elvtárs és elvtársnő baljóslatú arckifejezéssel, halálos komolysággal tekintett szét maga körül. Nem lehetett sok örömük abban, amit láttak és hallottak.

³ 1950-ben alapított, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) ifjúsági szövetségéként működő szervezet.

⁴ Utalás a „szegedi gondolatra”, amelyik a Tanácsköztársaság elleni kezdeti szerveződések kezdőpontjára reflektálva a Horthy-korszak „hivatalos ideológiáját” jelentette.

⁵ Kiss Tamás, a helyi MEFESZ egyik vezetője beszélt a szegediek küldötteként. 1956-ban másodéves volt a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. A MEFESZ alapítója. A szabadságharc napjaiban részt vett a tüntetéseken, a nemzetőrség tagja lett, november 4-e után röplapokat állított elő és terjesztett. 1958-ban első fokon nyolc, 1959-ben másod fokon öt év börtönbüntetésre ítélték. 1960 áprilisában szabadult.

Közben elmúlt hat óra. A Rádióra és sajtósabadságra terelődött a szó (ez is egyike volt a „pontoknak”). A nagygyűlés követelte, hogy a sajtó és rádió az igazságnak megfelelően tájékoztassa a közvéleményt az elhangzottakról. Hamarosan kiderült, hogy a jelenlévő riporterek „megléptek”, tehát a *Szabad Népre*, az akkori idők legnagyobb befolyású napilapjára⁶ nem lehetett számítani. Megingott a bizalom a Rádióban is, és felmerült annak a lehetősége, hogy a nagygyűlés maga gondoskodjék a határozati javaslat kinyomtatásáról és közzétételéről.

Sok hozzászóló új javaslatokat is terjesztett elő: a hadifoglyok kérdésének rendezése, vagy Rákosinak a Szovjetunióból történő hazahozatala és bíróság elé állítása ügyében.

Eközben más egyetemekről való diákok is megjelentek, és az esti képzésen tanuló egyetemi hallgatók is szép számban gyülekeztek. Utóbbiak egy képviselője lépett a mikrofonhoz, és nemcsak az estiek, de az üzemek munkásai nevében is támogatásáról biztosított bennünket. Durva és éles arcvonású középkorú férfi, kifejezetten forradalmár típus volt a felszólaló, és amit ezután mondott, az minden eddigi képzeletet felülmúlt. Részletesen beszámolt a lengyel eseményekről, és kifejtette, hogy a Kossuth adó eltitkolja az igazságot, vagy tudatosan elferdíti azt. A bejelentést tomboló tapsvihar fogadta. Azután elképesztő nyíltsággal számolt be a szovjet csapatmozgásokról, a lengyel hadsereg összevonásáról, Hruscsovék varsói útjáról és annak kudarcáról, Rokossowski és a többi sztálinista eltávolításáról a Politbúróból stb.⁷ A tömeg hangulata érezhetően szinte a végletekig felszökött. Füttykoncert és szovjetellenes tüntetés volt a válasz az elhangzottakra, és pedig olyan kéjjel, amilyen nagy örömet csak az jelenthet, ha valami olyasmit teszünk, amit nem szabad. Egy láthatóan egyszerű családból származó hadmérnök hallgató csodálkozva jegyezte meg mellettem: „Hát ezt bizony nem is gondoltam volna”. Olyan embernek

Műegyetemisták felvonulása a Bem tér felé, 1956. október 23-án. Forrás: FORTEPAN / Faragó György, 128736-os számú fotó

a reakciója volt ez, akit egész életében hazugsággal tápláltak, és most először az igazat hallja. Mindezzel a nyugati rádióállomások is megszegyenítő lázító szónoklat még nem ért véget. A felszólaló azzal fejezte be, hogy most rajtunk van a sor „...most vagy soha, ki kell vívnunk függetlenségünket”. A tömeg tomboló éljenzéssel válaszolt. Egyhangú lelkesedéssel hangzott minden torokból: „Lengyel-magyar barátság, lengyel-magyar barátság!” Csak megilletődve lehetett arra gondolni, hogy a két nemzet sorsközössége sohasem volt még ennyire élő valóság, mint most.

⁶ 1942 és 1956 között működő napilap, 1945-től nyíltan a Magyar Kommunista Párt (MKP), majd a Magyar Dolgozók Pártjának lapja. A szabadságharc idején október 27-éig jelent meg. November 2-ától *Népszabadság* néven jelent meg.

⁷ Lengyelországban 1956. október 19-ére hívták össze a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) Központi Bizottságának 8. plenumát, ahol nem titkoltan az elmúlt években megbélyegzett és háttérbe szorított Władysław Gomułkát tervezték megválasztani a párt első titkárává. A megnyitás napján bejelentés nélkül Varsóba érkezett a Hruscsov vezette szovjet küldöttség, amely mindenáron meg kívánta akadályozni a személyi változásokat. A barátságtalan hangnemben kezdődő tárgyalások végül a lengyel reformerek sikerével zárultak: a lengyel pártvezetés összeharagját és a társadalom forrongását látva a szovjetek leállították a Varsó felé induló csapatokat. Gomułkát – aki előre bejelentette: csak úgy vállalja a tisztséget, ha eltávolíthatja a keményvonalas sztálinistákat – megválasztották. Konsztantyin Rokosszovszkij szimbolikus alakja volt a keményvonalasoknak: szovjet marsall létére lengyel nemzetvédelmi miniszterként és a LEMP Politikai Bizottságának tagjaként is funkcionált.

A hangulat még tovább fokozódott, amikor egymás után álltak a mikrofon elé tervezőintézetek, gyárok (köztük a Csepeli Vasmű) alkalmazottai, és lelkesen támogatták követeléseinket. Kérték, hogy sokszorosítsuk a határozati javaslatot, ők is szeretnének magukkal vinni a nyomtatványokból. Hasonlóképpen nyilatkozott egy bányász is a dorogi bányászok nevében. Mindnyájan lelkes tapsot kaptak. Megígértük, hogy személyesen is ellátogatunk az üzemekbe és elmondjuk mindazt, amiről ma itt szó volt.

Ekkor került sor arra a javaslatra, hogy az egyetemi ifjúság kedden (másnap) rendezzen szimpátiatüntetést a lengyel függetlenségi mozgalom mellett a Bem-szobornál Budán. A javaslatot először a Magyar Írószövetségnek tulajdonították, ami élénk vitára adott alkalmat, végül azonban a nagygyűlésre megérkezett Kuczka Péter költő⁸ ezt megcáfolta.

Kuczka, aki korábban a Rákosi-rendszer egyik leghűségesebb lakója volt, újabban ellenzéki hangokat ütött meg. Hozzászólását éppen ezért nagy érdeklődés előzte meg. Fekete bőrkabátban, sállal a nyaka körül lépett a mikrofon elé. Szemmel láthatóan zavarban volt, amikor ennyi lelkes, harcias hangulatú fiatalember előtt kellett beszélnie. Különösen nyilvánvalóvá vált ez, amikor első, semmitmondó szavai után a társaság zajos tüntetésbe kezdett. Kuczka azonban nem volt hajlandó az ifjúság követelése mellett kiállni. Diplomátikus mellébeszélés és a konkrétumok óvatos kikerülése jellemezte beszédét, amely végül is teljes kudarcba és ellenkezésbe fulladt. Ezek után az egyetemisták hozzákezdtek a határozati javaslat végleges megfogalmazásához az elhangzott észrevételek alapján.

Eközben Marián alezredes, a Páncélos Tanszék vezetője⁹ szólt néhány szót a tervezett keddi felvonulással kapcsolatban. Szólt azokról a veszélyekről, amelyek egy ilyen utcai tüntetéssel együtt járnak, és amelyek elsősorban abból származnak, hogy az utcán sokan csatlakozhatnak hozzánk, akik a tüntetést saját céljukra kívánják felhasználni. Ezek között Marián a sztálinistákat és az

ellenforradalmárokat említette. A veszély elhárítása mellett a legnagyobb fegyelmezettségre intett mindenkit, és azt javasolta, hogy a felvonulásnak néma tüntetés-jellege legyen. Marián beszéde nem tetszett nekem túlzottan. Igen meggyőzően és higgadtan beszélt, de az volt a benyomásom, hogy hatalmát a tömeg fölött annak leszerelésére kívánja felhasználni.

Ismét felszólalt az egyetem rektora¹⁰ is. Korábbi két felszólalása még az opportunizmus jegyeit viselte magán, de amikor harmadszor is szólásra emelkedett, már látszott rajta, hogy a lelkesedés tüze őt is magával ragadta. Támogatta azt a tervet, hogy nyomtassuk ki határozati javaslatunk pontjait, és közölte, hogy hajlandó követeléseinket Nagy Imrének előterjeszteni, és ennek érdekében még a mai napon telefonon érintkezésbe lép vele.

A hallgatóság azonban nem elégedett meg ezzel, most már személyesen szeretne volna hallani Nagy Imrét. Éppen ezért elhatároztuk, hogy küldöttséget indítunk útnak Nagy Imre lakására, és megkérjük, jöjjön el nagygyűlésünkre.

Ezután ismételten Marián alezredes kért szót. Hangsúlyozta, hogy mindent elveszíthetünk, ha engedünk a provokatív fellépés csábításának, és alkalmat adunk a karhatalom fegyveres beavatkozására. Közben az idő múlt. Este tíz óra lehetett már, amikor megérkezett a Rádió képviselője. A flegma képű, fölényes hangú riportert ösztönös ellenszenvvel és felháborodással fogadtuk. Mindenki egyetértett abban, hogy az összes hivatalos médium között a legszennesebb, legvisszataszítóbb szerepet a hazug Kossuth adó játszotta már évek óta. A Kossuth adó ezúttal is hű maradt önmagához. Munkatársa képmutató módon azt állította, hogy a Kossuth adó *Esti híradó* című műsorában beszámolt a nagygyűlés eseményeiről. „Helyszíni közvetítést követelünk!”, „Olvassák be határozati javaslatunkat!” – kiáltotta mindenki. A Kossuth adó küldötte a követelés teljesítését határozottan megtagadta. Miközben szánszólóan bizonygatta, hogy egyes pontjainkat a Rádió

⁸ Kuczka Péter (1923–1999): író, költő. 1947 után az MDP kultúrpolitikai osztályának munkatársaként és a Magyar Írószövetség szervező titkáráként jegyezte propagandisztikus és sematikus, rendszerhű műveit. 1954-es *Nyírségi Napló* című munkája – melyben a parasztság nyomorát mutatta be – jelezte kiábrándulását a rendszerből. 1956-os szerepe miatt nyolc évig nem jelenhettek meg művei.

⁹ Marián István (1924–2004): katonatiszt. 1951-től Piliscsabán ezredparancsnok volt, majd 1952-től vezette a BME páncélos tanszékét. Az 1956. október 22-ei és 23-ai megmozdulások egyik fontos szereplője és szervezője, a forradalom napjaiban a Műegyetem nemzetőrségének vezetője, a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány tagja. 1957 márciusában letartóztatták, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban amnesztiával szabadult.

¹⁰ Cholnoky Tibor (1901–1991): építőmérnök. 1954 és 1957 között a Műszaki Egyetem rektora.

közölte, határozottan visszautasította legfontosabb, legnagyobb lelkesedéssel kinyilvánított követelésünket, a szovjet csapatoknak az ország területéről való kivonásával kapcsolatos pontunknak a közzétételét.

Ezzel szemben terjedelmes beszámolóba kezdett a lengyel ügy fejleményeiről, azzal kezdve, hogy Varsóban nyugalom uralkodik. A szónok minden mondatát, amelyekben csak úgy hemzsegték a jól ismert halandza beszéd szavai és a szokásos semmitmondó frázisok, füttykoncert és gúnyos nevetés fogadta. Végül is megszégyenülve távozott a mikrofontól.

Nemsokára visszaérkezett az a delegáció, amelynek feladata Nagy Imrének a nagygyűlésre való meghívása volt. Bejelentették, hogy Nagy Imre lakását nem tudták megtalálni, bár többfelé keresték és kérdezősködtek. Valaki megjegyezte, hogy Nagy Imre állítólag vidéken tartózkodik.¹¹

Ezalatt a tömeg egyre hangosabban követelte a végleges megszövegezés alatt álló határozati javaslat pontjainak felolvasását. Szabó Iván,¹² egyik barátom a nagygyűlés egyhangú kívánságára lediktálta a szöveget.

Hátra volt még a sokszorosítás kérdése. Utolsó kísérletképpen felhívtuk a *Szabad Ifjúság* (a DISZ központi lapja)¹³ szerkesztőségét, hajlandó-e leközlölni a követeléseket. A válasz kiábrándító volt: nem hajlandók közlölni a szovjet csapatok kivonásával kapcsolatos pontot.

Az egész hallgatóság hangulata forrpontra emelkedett. Sem a Rádió, sem a *Szabad Nép*, sem a *Szabad Ifjúság!* – de elmúlt már az az idő, amikor az önkény tétlenségre tudta kárhóztatni a lázadókat. Az általános zűrzavarban és felháborodás közepette valaki a mikrofonhoz lépett, és izgatott hangon azt javasolta: „Menjünk a Nyomdához! Ha a márciusi ifjak is ennyit haboztak volna 1848-ban, sohasem vívták volna ki a sajtószabadságot!”. A történelmi analógia felvillanyozólag hatott mindenkire. Egyhangúan elhatároztuk, hogy a nagygyűlés befejezéseként elénekeljük a *Himnust*, majd pedig

mindnyájan (nagyjából háromezren) együtt az Athenaeum Nyomdához vonulunk, és követeljük a határozati javaslat kinyomtatását. A *Himnusz* utolsó hangjainak elhangzása után megindultunk. De ebben a pillanatban megérkezett Marián alezredes, aki a központi Diákszállóból jött, és amikor megtudta szándékunkat, minden ékeszólását felhasználva eltérítette szándékától a társaságot. De attól még így sem voltunk hajlandóak elállni, hogy még az éjjel több ezer példányt sokszorosítsunk a javaslatból, és így másnap reggel minél több üzemet ellássunk propagandaanyaggal. Elhatároztuk, hogy kedden hajnalban négy órakor a Kollégiumban már mindenki talpon lesz, és az addigra elkészített sokszorosított lapokat elviszik a nagyobb üzemekbe, különös tekintettel Csepelre, amely az egész ország nehézipari központja.

Egyetemi vonatkozású követeléseink közül egyik legfontosabb az egyetemi autonómia biztosítása volt. Annak demonstrálására, hogy kívánságunkat máris megvalósítjuk, rendfenntartó csoportokat szerveztünk azzal a feladattal, hogy a következő napon már megakadályozzanak mindenkit az Egyetem területére való behatolásban, aki nem rendelkezik diákigazolvánnyal.

És ezzel éjjél előtt tíz perccel véget ért a nagygyűlés, elbúcsúztunk, de csak néhány órára, hiszen mindenki már a holnap lázában égett. A Gellért tér ilyentájt már elhagyatott szokott lenni, így volt ez most is. És ekkor egyszerre csak, mintegy gombnyomásra, fiatal emberek ezreivel telt meg a budai éjszaka. Imponáló, vagy akár szinte vészjelző lehetett ez a kép a néhány éjszakai járókelő számára. A sűrű mozgó árnyak valami megfoghatatlan baljóslatú hangulatot sugároztak. Aztán megállt a 63-as villamos. Néhányan utaztak csak rajta. Az utazóközönség feszülten figyelte a kocsikat megrohanó sokaságot. A figyelem csodálattal vegyes megrökönyödéssé változott, amikor a villamoson, amely eddig a céltalan munkában elfásult emberek egymásközi és a kalauz meg az utasok közötti veszekedések színtere volt, most a korábban elfojtott szólásszabadság gyakorlásának terepévé vált, ahol a várható eseményekre vonatkozólag a legszélsőségesebb feltételezések is elhangzottak.

¹¹ Nagy Imre október 22-én Badacsonyban tartózkodott szüreten, ahonnan késő este tért vissza a fővárosba.

¹² Szabó Iván (1934–2005): mérnök, politikus. 1952-től tanult a Műszaki Egyetem híd- és szerkezetépítő szakán. A forradalom idején a BME Forradalmi Diákbizottságának és a MEFESZ-nek a vezetőségi tagja. A rendszerváltás idején bekapcsolódott a politikába: 1988-ban lépett be a Magyar Demokrata Fórumba, 1990 és 1998 között országgyűlési képviselő (MDF, majd Magyar Demokrata Néppárt), 1991 és 1993 között ipari, 1993 és 1994 között pénzügyminiszter. 1996 és 1998 között az MDNP elnöke és frakcióvezetője volt.

¹³ A DISZ 1950 márciusa és 1956. október 30-a között megjelent heti-, majd napilapja.

A lelkesedés és a bizakodás kezdett már átragadni az utazóközönségre is. Egy középkorú férfi izgattan fogta meg a karomat: „Jól van gyerekek, csak így tovább, holnapután már egész Európa rólatok fog beszélni!”. Vajon igaza lesz-e?

1956. OKTÓBER 23. (KEDD)

Déli 12 órakor az előadások befejeződtek a délutáni felvonulásra való tekintettel, de még a tegnapi gyűlésen leszögeztük, hogy hajlandók vagyunk az elmaradó órákat későbbi időpontban bepótolni. A felvonulással egyidőben nekünk például „Történelmi materializmus” előadásunk lett volna.

A gyülekezés a felvonulásra az egyetem udvarában fél háromra volt megbeszélve, így tekintélyes idő állt rendelkezésemre, hogy közben körülnézzek az egyetem épületében és környékén. Az egyetem területén belül, ahová a mai napon már csak diákigazolvánnyal lehetett belépni, egyre nagyobb számban jöttek az egyetemi hallgatók, legtöbben nemzetiszínű kokárdával. Az egyetem udvarán, ahol több mint tizenötezer ember fér el, serényen szerelték fel a hangszórókat. Az egyetemen kívül a Budafoki úton és a Bartók Béla úton több helyen, hirdetőoszlopon és a falakon, sokszorosított röplapjainkat látom kiragasztva. Ugyanez látható a Gellért téren. Minden ilyen helyen érdeklődő emberek nagy csoportja gyűlt össze, sokan pedig, látva rajtunk a nemzetiszínű kokárdát, tőlünk kértek röplapokat.

Eközben ismerősök – akik tagjai voltak az üzemekbe a Műegyetemről kiküldött delegációknak – mesélték, hogy ahol a munkásokkal találkozni tudtak, azok kivétel nélkül nagy lelkesedéssel fogadták követeléseinket. Sokan kifejezték kívánságukat, hogy szeretnének velünk jönni a felvonulásra. Egyes helyeken azonban a párttitkárok nem engedték meg követeinknek, hogy a munkásokkal közvetlen kapcsolatot teremtsenek, sőt Csepelen egyes DISZ-vezetők olyan félrevezető híreket terjesztettek a munkások között, hogy az egyetemisták a munkásság ellen lázítanak.

És akkor kb. negyed kettőkor futótűzként terjedt el a hír, hogy a rádió közölte: Piros László belügyminiszter¹⁴ betiltotta felvonulásunkat a közlekedés biztonsága érdekében. A hírt

leírhatatlan felháborodással fogadta mindenki. Tudtuk mindnyájan, hogy Piros elszámolta magát. Ez az intézkedés senkit sem fog befolyásolni, vagy eltántorítani.

Két óra. Az egyetem kertje zsúfolásig megtelve. Az emelvényhez elég közel álltam. Se vége, se hossza a tömegnek. Nemcsak a Műegyetem, de az Agrártudományi Egyetem és a Kertészeti Főiskola hallgatói is megérkeztek.

Ekkor Marián alezredes állt a mikrofon elé, és mindenekelőtt a belügyminiszteri rendelet ellen emelte fel tiltakozó szavát. Határozati javaslatot terjesztett elő, amelyben tiltakozásunkat fejeznék ki az önkényes, alkotmányellenes lépés ellen. A javaslat értelmében követeljük a tiltás azonnali visszavonását, és kijelentjük, hogy addig nem hagyjuk el az egyetem területét, amíg ez meg nem történik. A határozatot egyhangúlag elfogadtuk, egyúttal megválasztottuk azt a delegációt, amely döntésünkről a belügyminisztert tudósítja. A küldöttség gépkocsival eltávozott, majd ezek után egymás után következtek a felszólalók az emelvényen: főként gyári munkások, akik legteljesebb szolidaritásukról biztosítottak bennünket. A Honvédtiszti Főiskola szintén üdvözölte kezdeményezésünket. Ezután felolvasták a Miskolci Műszaki Egyetem táviratát, amely az ottani egyetemisták követeléseit foglalta magába. Ezek a követelések sok tekintetben megegyeztek a műegyetemi-ekkel, mint újdonság szerepelt azokban a Varsói Szerződés felmondása.

Eközben felvetődött az a gondolat, mi történjék, ha a tiltó rendelkezést nem oldják fel. Úgy döntöttünk, hogy a tüntetést ebben az esetben is megtartjuk. Ez az eset azonban nem állt elő, mert csakhamar megkaptuk az értesítést, amely szerint Piros belügyminiszter mégis engedélyezi a felvonulást. A bejelentést nagy taps fogadta. A taps azonban nem Pirosnak szólt, hanem inkább nyugtázása volt annak az erőnek, amellyel máris rendelkezünk, és amivel ezt az eredményt elértük.

Ekkor váratlanul megjelent a belügyminiszter helyettese, Fekete János,¹⁵ és néhány hangzatos szövegekben bővelkedő mondatával igyekezett lehűteni a kedélyeket. Ehelyett azonban csak néhány sértő közbeszólást sikerült kiváltania úgy,

¹⁴ Piros László (1917–2006): politikus. 1948 és 1956 között az MDP Központi Vezetőségének tagja és póttagja, 1954 és 1956 között belügyminiszter. 1956. október 28-án a Szovjetunióba távozott, ahonnan hosszabb időre csak 1958 augusztusában térhetett haza.

¹⁵ Helyesen: Fekete Károly (1920–2004) 1955 decembere és 1958 februárja között volt belügyminiszter-helyettes.

hogy végül is Marián alezredes lépett közbe, és azzal igyekezett a nyugalmat helyreállítani, hogy: „Barátaim, ne bántsuk a Fekete elvtársat, hisz a tiltást nem a Fekete adta ki, hanem a Piros.” (Erre persze óriási nevetés tört ki.) Végül az Orvosi Egyetem egy megbízottja adta hírül, hogy 1400 hallgatójuk már el is indult a Petőfi-szoborhoz.

Marián utolsó felszólítása után, melyben kérte, hogy a felvonulás során a hangos megnyilatkozásoktól tartózkodjunk, rendezett sorokban elindultunk. Már az egyetem előtt a Budafoki úton megteltek a házak ablakai kíváncsi lakókkal, és tapsal – mennyi minden volt ebben a tapsban! – köszöntötték nemzetiszínű zászlókkal ékesített felvonulásunkat. Később hallottam, hogy kb. tizenégyezer-ötszázan voltunk, amire az egyetemet elhagytuk. A villamosok megálltak, és a járdákon összeverődő csoportok figyelték vonulásunkat, ámuldozva, hiszen oly régen nem láttak ehhez hasonló attrakciót Budapest utcáin.

Ahogy továbbhaladtunk, az ablakokban egyre sűrűbben jelentek meg a piros-fehér-zöld zászlók. Erre viszont mi válaszoltunk tapsal. Néhány zászlón a szovjet mintájú címer volt látható, de elég volt néhány kézmozdulattal kifejeznünk tiltakozásunkat, és a zászlót felcsavarták annyira, hogy a címer ne látszódjék. Ennél szellemesebb volt az a honpolgár, aki a zászló közepéből kivágta a címert. A lyukas zászlónak nagy sikere volt, és a kezdeményezésnek sok követője akadt. Eközben több helyen a „Pontokat”¹⁶ tartalmazó nyomtatványokat osztogattunk, az emberek egymás kezéből kapkodták ki azokat. Így haladtunk a Margit híd felé, fegyelmetlenül, a tapsot leszámítva hang nélkül. Már messziről lehetett látni, hogy a Margit hídon is nagy tömegek özönlenek Budára, de hogy diákok, vagy munkások-e, azt nem tudtuk megállapítani.

Végre megérkeztünk a Bem-szoborhoz, illetve odajutottak azok a szerencsések, akik a sorban elől voltak. Hogy lássak valamit, két barátommal előre tolakodtam. Megszámlálhatatlan sokaságú tömeg szorongott a téren. Nagy taps közepette körülhordozták a téren a lyukas zászlót, majd pedig a Kossuth-címet a lengyel címer mellé helyezték. Ekkor a tömeg a lengyel-magyar barátságot élte, és elénekelték a *Himnusz*t. Egy, a közelünkben álló teherautót annyira elleptek az emberek a jobb kilátás érdekében, hogy komolyan aggódni kezdtünk a kocsi és a rajta lévő emberek

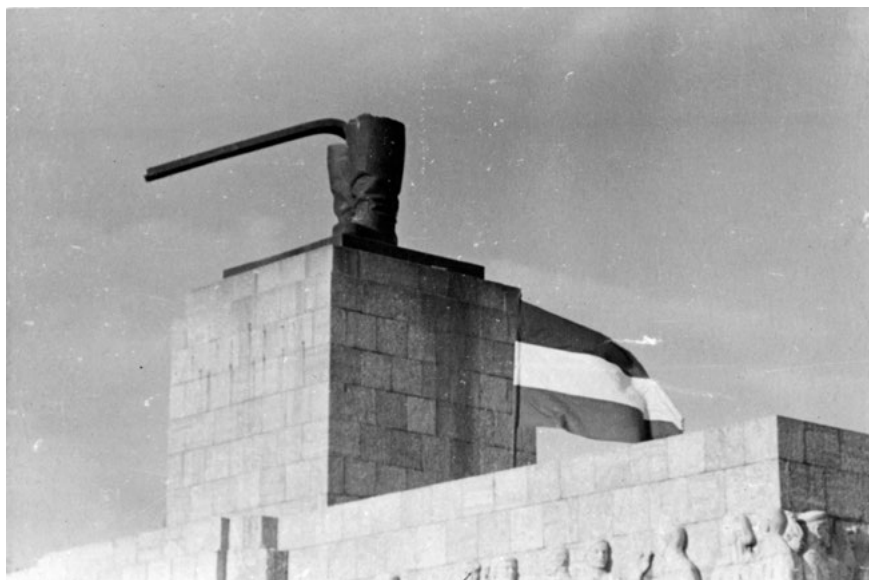

Tüntető a Bem-szobornál. Forrás: FORTEPAN / Faragó György, 128730-as számú fotó

épségéért. A környező fákat fiatalok lepték el, akik a villamosvezetéket veszélyesen megközelítették. Félóra múlva tovább indultunk. Itt ismeretlen csoportba kerültünk, ami azzal az előnnyel járt, hogy aggodalom nélkül beszélhettünk bármiről. Igaz, a hídtól kezdve már mindenki fennhangon olvasta az egyre szaporodó röplapokat. A hídon széles áradatban hömpölygött a tömeg. A forgalom teljesen leállt, a Margit híd tele volt veszteglő villamosokkal. A pesti hídfőnél is minden irányból áramoltak az emberek. Átérve Pestre még többen csatlakoztak a felvonulókhoz.

Kezdett szürkülni, a néma tüntetés pedig egyre inkább kezdett átcsapni hangos demonstrációba. „Ki a zászlókkal!” – visszhangzott a Szent István körút házai között, és a zászlók méltóságteljesen bújtak ki az ablakokból. A Bajcsy-Zsilinszky úton, majd az Alkotmány utcán vezetett az utunk. Itt már hangosan énekeltük: „Kossuth Lajos azt üzenete...”, „Fel-fel vitézek a csatára!” Az embereken boldog, felszabadult érzés vett erőt. Politikai jellegű

¹⁶ A Műszaki Egyetem elfogadott 14 pontját többek között lásd: Batalka i. m. 2007, 73–74.

A Sztálin-szobor maradványa a mai Ötvenhatosok terén (akkor: Sztálin tér).
Forrás: FORTEPAN / Rátonyi Gábor Tamás, 116405-ös számú fotó

megjegyzések, kiáltások itt még nem hangzottak el. Még nem láttam ennyire boldog, szinte gyermekként örülni képes embereket. Egy előttünk haladó férfival megállapítottuk: „Október 23-át nemzeti ünnepként fogják a jövőben ünnepelni!” Egyre sötétebb lett, úgy fél hat lehetett.

Végre megérkeztünk a Parlamenthez. Meglehetősen meglepett, amikor azt láttam, hogy már sok tízezres tömeg áll a Parlament előtti téren. Nyilvánvaló, hogy egyetemistákon kívül már munkások és egyéb, alkalmoszerűen odavetődött személyek is voltak a tömegben. Igyekeztünk beljebb hatolni, hogy megtudjuk, mi folyik itt. A Parlament lépcsőit is zsúfolásig ellepte a tömeg, a piros-fehér-zöld zászlókat és a lengyel címet még ki tudtuk venni a sötétben. Már megérkezésünkön működött a szavalókórus, először gyengébben, később egyre hangosabban lehetett hallani, és egyre nagyobb tömegek csatlakoztak hozzá. Amit hallottam és láttam, az minden elképzelést felülmúlt. Megszakítás nélkül és tajtékzó haraggal ordította a százezres néptömeg politikai követeléseit. A Parlament előtti teret a sokaság teljesen ellepte, nem is láttam a végét. A szavalókórusokba való bekapcsolódás először bátortalan és szórványos volt az újonnan érkezettekénél, mindenki vigyázott arra, hogy a tömeggel együtt kiáltson, ne önállóan. A tizenkét éves megfélemlítés nyomokat hagyott az emberekben. Nehéz szavakat találni annak bemutatására, ami ezekben a pillanatokban a Parlament előtt álló emberek lelkében lezajlott. Túlságosan rabjai, megszállottjai voltunk a pillanatnyi helyzetnek, semhogy lelkünk teljes mélységéig átértéztük volna azt az átalakulást, ami bennünk végbement.

A hosszú évekig visszafojtott keserű gondolatból szó, kiáltás lett – öntudatunk egy fájdalmas szülés perceit élte át. Percekig, negyedórákig tartott, amíg megértettük, hogy immár félelem, tartózkodás nélkül ordíthatunk, először óvatosan, majd egyre merészebben, végül úgy, ahogyan fellázadt, minden egyébről megfélelkezett lelkünk parancsolta, és ahogyan torkunk bírta. Kéjes öröm, gyönyör volt ez, állandóan ismételtük: „Hát eljött végre ez a régóta várt óra? Megvalósult-e az a vágy, amely eddig legfeljebb álmunkban jelent meg?”

Míg korábban tétován azt találgattuk: „Tíz, húsz év múlva lesz vége a rabságunknak?” Most már tudtuk, pontosabban: éreztük, hogy vége! Mint a beszélni tanuló kisgyermek ajkára, tódultak túlcserdülő érzéseink szájunkra: „Nem csak álmodunk?” – kérdeztük egymástól.

Senki sem volt erre felkészülve, senki sem gondolt ilyesmire. Megszólt a ketrecébe zárt oroszlán! És hogyan, micsoda erővel!

Fenyegető, a rendszer alapjai ellen irányuló demonstráció kellős közepébe kerültem, amelyről – ideértve a felvonulás viszonylag békés lefolyását is – korábban nem is mertem álmodni. Ez már valóban forradalom volt! Az emberek közül egyesek a villamos tetejére másztak, hogy többet lássanak, más csoportok pedig teherautókról – melyek nyilván üzemekből származtak – üvöltöttek forradalmi jelszavakat. Már jó ideje álltunk az üvöltő tömegben. Egy szavalókórus-jelmondat „élettartama” kb. fél perc volt, azután következett az egy-két perces szünet, majd a Parlament felől új

jelmondat, dühkitörés hangjait vettük ki, és vettük át. Ekkor hátulról tülkölés hallatszott. A tömeg utat engedett a cammogó tempóban közeledő teherautóknak. Ezeket a szó szoros értelmében teljesen ellepték a 14-18 év közötti munkásfiatalok, akik szintén kórusban kiáltottak. Ekkor még nem tudtuk, hogy ezek a fiatalok lesznek a fegyveres felkelés hősei, és a magyar zászlós fiatalokkal megrakott száguldó tehergépkocsik a forradalom szimbólumai lesznek.

A jelszavak maguk helyett beszélnek: „Vesszen Gerő!”, „Mondjon le a Kormány!”, „Rákosinak köteleit!”, „Le a vörös csillaggal!”, „Szabad választásokat!”. A lehangosabban és legfenyegetőbbben a „Vesszen Gerő!” követelést harsogták. „Vesszen az ÁVO!” kiáltások is elhangzottak. Ezután többször elénekelték a magyar himnuszt. Olyan nagyszerű volt minden, hogy az embernek az volt a benyomása, jó volna itt maradni másnap reggelig, és figyelni az emberi indulatoknak ezt a vulkánját.

Néhány zsúfolásig megtelt teherautó egy idő múlva (kb. fél hétkor) megfordult, és a rajtuk ülők kórusban kiáltották, hogy a Rádió stúdiójához mennek (mint kiderült azzal a szándékkal, hogy kényszerítsék a Rádiót: tartson helyszíni közvetítést a tömegtüntetésről). Más teherautók viszont a Sztálin tér felé vették útirányukat azzal a céllal, hogy ledöntsék a Sztálin szobrot. „Ledöntjük a Sztálin-szobrot! Ledöntjük a Sztálin-szobrot!” – kiáltották ütemesen, kórusban. Az autók az utcákat ellepő tömeg és a nagy terhelés miatt egész lassan haladtak. Miután nem tudtuk, lesz-e még valami érdekes esemény a Parlament előtt, csatlakoztunk egy ilyen teherautóhoz, és hol leszakadva, hol felzárkózva lépésben, illetve futólépésben követtük őket, és mi is elindultunk a Sztálin tér¹⁷ felé. Az út elején csak pár százan lehettünk, de mire kiértünk, már több ezerre nőtt a létszámunk. Természetesen a Bajcsy-Zsilinszky úton szó sem volt már villamosközlekedésről, és a hangulat ekkor már egészen más volt, mint egy-két órával ezelőtt: az emberek már cselekedni akartak, részt venni a bekövetkező eseményekben. Senki sem tudta, hogy mi lesz, a tömeg vezető nélkül állott, és a pillanatnyi benyomásoknak engedelmesskedett. Minden gát leomlott, ami minket a szabadságtól elválasztott, az utca a nép birtokában volt. A megrakott teherautók egymástól kb. 50 méteres távolságban haladtak a Nagymező utcán és az Andrassy úton a Sztálin-szobor felé. A

teherautók köré csoportosultak a gyalogosok, így a szavalókórus megerősödött. Ezt az utat sohasem fogom elfelejteni. A máskor nyugodt és csendes belváros és az Andrassy út vad forradalmi kiáltásoktól és énekektől visszhangzott. A rekedtségig kiabáltuk, saját hangunktól megrészegülve: „Aki magyar velünk tart!”, „Le a Sztálin szoborral!”, „Ki az orosz csapattal!”, „Ruszkik haza!”, „Vesszen Gerő!”, „Vesszen az ÁVO!”.

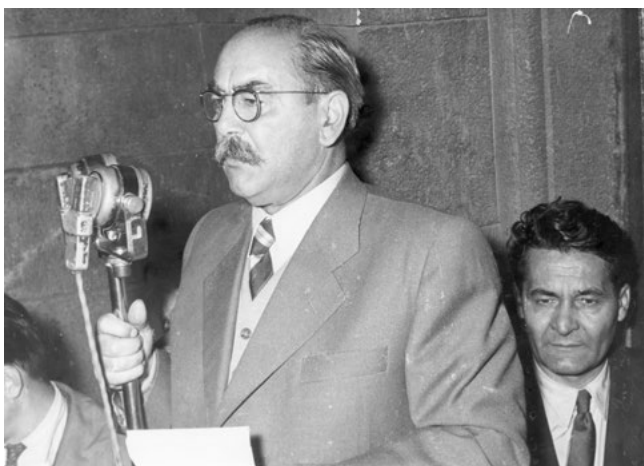
Eközben egyre többen és többen csatlakoztak a menethez. Nehéz minden mozzanatról számot adni, de az volt az érzésem, életre keltek azok a képek, amelyek a történelemkönyvekben a forradalmakról festenek.

Fél nyolckor érkezünk meg a Sztálin térre, ahol a véreskezű diktátor hatalmas szobra áll. Amíg közeledtünk feléje, visszaemlékeztem arra, hányszor vonultam el a felvonulások alkalmából e kolosszus előtt, leróva a szolga kötelező hódolatát a mindenható „Bronzisten” előtt. A keserves emlékek csak növelték a várható élmény nagyszerűségét. Ütött az utolsó órád, vén postarabló!

A szoborhoz értünk. Még magasan állt, a bölcs tanítómesterhez illő pózban. Körvonalai még mindig fenyegetően rajzolódottak ki a sötétben. Nem mi voltunk az elsők a szobornál, a korábban érkezett forradalmárok szép számú csoportja már ott gyülekezett. Az öröm, a kék és bosszú lázas delíriumában mindenki. Fiatal srácok másznak fel most hallatlan ügyességgel a szoborra. Egy palló segítségével előbb a karjára, majd a vállára. Diadalittasan figyel mindenki, amikor a hurok a nyakára és a kezére kerül. Kezdődhet is már a nagy vállalkozás, amit most már több tízezres tömeg figyel lélegzetvisszafojtva. A vontató elindul, a kötelelet maga után húzza. Egy nagy roppanás, mintha a Föld indulna meg, de csak a szobor rázkódik meg iszonyatos hangerővel. Az embernek a hideg fut végig a hátán a gyönyörűségtől, és aztán – a kötél elszakad.

Más módszerhez kell folyamodni. A szobor talapzata igen szilárdan áll, célszerű volna a térdénél lánghegesztéssel meggyengíteni, azután már könnyebben menne a dolog. A hegesztőpisztoly hamar előkerül, a kék fény megvillan az éjszakában. Kicsit hosszadalmasnak ígérkezik a vállalkozás, de a proletár ifjúság néhány bátor képviselője gondoskodik eközben is szórakozásról. A szemben lévő Rózsa

¹⁷ Ma: Ötvenhatosok tere

„A népnek már Nagy Imre is kevés volt, nem beszélve Erdei Ferencről...”. A volt és későbbi miniszterelnök, 1956. október 23-án, a Parlament erkélyén. A háttérben: Erdei Ferenc. Forrás: FORTEPAN / Album023, Franz Fink, 141576-os számú fotó

Ferenc Kultúrotthon¹⁸ tetején tündöklő ormótlan vörös csillag eltávolításához kezdtek hozzá. A csillag lemezből készült, vaskerettel bíró alkotmány, amely a lemez hajlíthatósága folytán csak igen keservesen, kalapálással volt leverhető. Mindazonáltal nagy zaj közepette, részletekben, lassanként mégis csak aláhullott, minden ágának pusztulását taps és a *Himnusz* eléneklése követte.

Már negyed kilenc is elmúlhatott, amikor – most már egyszerre három kötéllel – nekiláttak a hegesztéssel meggyöngített Sztálin-szobor ledöntésének. Kínos meglepetésként hatott, amikor a kísérlet ismét sikertelenül végződött. Újabb hegesztés indult meg, a tömeg már kezdett türelmetlen lenni, és egyre sűrűbben lehetett hallani az általános sztrájkra való felhívás jelszavát.

A tömegben mesélik, hogy nyolckor Gerő a rádióban provokatív hangú beszédet mondott. Pimasz hangon kijelentette, hogy nem fogják eltérni a sovinszta uszítást, és hogy az ifjúságot félrevezették.¹⁹

Sajnos eközben egyre hidegebb lett, én pedig kabát nélkül jöttem el a felvonulásra, mert igazán nem tudhattam, hogy idáig jutunk el este nyolc óráig. Éppen ezért barátaimmal úgy határoztunk, hogy háromnegyed kilencig várunk és utána hazamegyünk, bármi is történjék. A kötelek azonban a harmadik kísérletnél is elszakadtak, hiába, az öreg Sztálin halálában is épp oly kemény és makacs maradt, mint volt életében. Így hát a fő attrakció nem várva be, távoztunk a térről, pedig bizony a szobor zuhanásának felemelő pillanatát nem pótolhatja semmi sem. Amint később hallottam, fél tíz körül végre mégis siker koronázta a szobordöntők erőfeszítését, a zsarnokság szobra ledőlt és azt az ujjongó tömeg traktorral a város közepéig vontatta be.

Hazafelé menet eleinte kicsit nyugodtabbnak tűnt minden, de már az Oktogonnál száguldó teherautókkal találkoztunk. „Vesszen Gerő!” – halljuk egy pillanatra, és egy perccel később már az *Irodalmi Újság* rendkívüli számát²⁰ olvashatjuk a magyar forradalomról.

A 6-os villamoson már más eseményekről beszélnek lázasan. A Parlament előtt, miután elmentünk onnan, a néptömeg erélyesen követelte, hogy Nagy Imre jöjjön oda és tartson beszédet. A kívánság végre teljesült. Nagy elkezdte: „Eltársak!” A közönség tiltakozva zúgott. Harmadszorra végre így kezdte: „Barátaim!” Erre hagyták beszélni. De még ezután is többször elhallgattatták, hiába, a népnek már Nagy Imre is kevés volt, nem beszélve Erdei Ferencről és néhány más elvtársról, akik egy pillanatra sem jutottak szóhoz.

A Rádió stúdiójánál viszont eldördültek az első fegyverek. Az ott összegyűlt tömeg állítólag megostromolta a bejáratot, miután az általa beküldött delegáció nem tért vissza, és erre az ÁVH-s őrség a fegyverét használta. A gaztett híre azonnal elterjedt a városban.

¹⁸ Később: a Magyar Építőipari Munkások Országos Szövetsége (MÉMOSZ) székháza, ma Liget Center irodaház.

¹⁹ A belgrádi tárgyalásokról hazatérő Gerő Ernő, az MDP első titkára rádióbeszédének vonatkozó részlete így hangzott: „...amikor fennen hirdetjük, hogy hazafiak vagyunk, egyben határozottan leszögezzük azt is, hogy nem vagyunk nacionalisták, sőt! Következetes harcot folytatunk a sovinizmus, az antiszemitizmus és minden egyéb reakció, népgyűlölő, embertelen irányzat és nézet ellen. Ezért elítéljük azokat, akik ifjúságunk körében a sovinizmus mételjét igyekeznek terjeszteni, s a demokratikus szabadságot, amelyet államunk a dolgozó népnek biztosít, nacionalista jellegű tüntetésre használták fel. Pártunk vezetését azonban ez a tüntetés sem ingatja meg abban az elhatározásában, hogy tovább haladjon a szocialista demokratizmus fejlesztése útján.” In: Gerő Ernő: Rádióbeszéd. *História*, 1988. június, 4-5.

²⁰ A Magyar Írók Szövetsége 1950 novemberében indult havilapja, melynek utolsó itthoni száma 1956. november 2-án jelent meg. Az október 23-ai különszám a magyar írók kiáltványát közölte. 1957. március 15-étől Londonban, majd Párizsban az egyik legfontosabb emigráns lapként jelent meg.

Ilyen hírekkel érkeztünk haza tíz óra után. A tegnapi és mai napra érdemes volt várni tizenegy évig. De mit fog szólni mindehhez a kormány?

Hazaérkezve az egész házat felbolydulva találtam. Apám, továbbá Őszi bácsi és Ica (apám testvéröccse és felesége Csehszlovákiából)²¹ éppen akkor érkeztek haza az Erkel Színházból, és ottani élményeikről számoltak be. Őszi bácsi első magyarországi látogatása volt ez azóta, hogy valamikor 1948-ban hároméves orosz hadifogság után Magyarországra érkezett és bennünket meglátogatott. Utána visszaindult az időközben újra Csehszlovákiának visszaadott szűkebb hazájába, Észak-Komáromba, de ott már nem kapott állást, még szerencséje volt, hogy Naszvadon (az érsekújvári járásban) körzeti orvosi kinevezést kapott. Miután jóval negyvenen felül nőülésre adta a fejét, ide vitte újvári feleségét, és itt élt azóta két kisfiával, akik közül az egyikben keresztfiamat tisztelhettem. Személyes találkozásra a rokonokkal 1948 után gondolni sem lehetett. A vasfüggöny nemcsak Nyugat felé ereszkedett le a határon, hanem az északi szomszédal is megszakadt az érintkezés lehetősége. Amikor 1951-ben apai nagyanyám – akit 1945 után lányával és vejével a csehszlovák hatóságok Magyarországra telepítettek át – Bátaszéken meghalt, Őszi bácsi nem kapott engedélyt arra, hogy édesanyja temetésére odautazhasson.

Most hát itt voltak, gyanútlanul jöttek, két sportesemény ürügyén, a nagy sportdrukker, aki számára a sportszeretet egyszerre volt a hivatásából adódó elkötelezettség, vonzalom az akkor még nemes és tiszta vetélkedés iránt és a nemzeti öntudat forrása. Egy-egy végigizgult sportesemény után a magyar győzelem hetekre szóló lelki táplálék volt számára, az a táplálék azonban, amit a következő napok nyújtottak, nem hetekre szólt, és bőven kárpótolta a látogatás ürügyéül szolgáló, október 28-ra tervezett magyar-svéd futballmeccs elmaradásáért.

Október 23-án a *Traviata* szerepelt az Erkel Színház műsorán. Az előadást Ferencsik János²² vezényelte. A karmester felállt a pódiumra, meghajolt, majd a zenekar felé fordult – és ekkor szokatlan dolog történt. A karmester intésére az egész zenekar felállt. A néma csend pillanatai után a karmester kinyújtotta karját, és a *Traviata* előjátéka helyett a *Himnusz* hangjai csendültek fel. A közönség felállva hallgatta. Megkezdődött az operaelőadás. Az egyik énekes színrelépésénél a zenét váratlanul tapsvihar hangos közbeszólások akasztják meg „Miért tapsolnak és éljeneznek?” – kérdezi apám a szomszédjától. „Hát nem tudják? Ez az énekes első fellépése azóta, hogy a börtönből kiszabadult.” Emelkedett hangulatban ért véget az első felvonás.

Szünet után a közönség újból elfoglalja a helyét a nézőtéren. Ami azonban a színpadon ezután következik, az nem a *Traviata* második felvonása. Féltucatnyi csapzott hajú fiatalember lép fel a színpadra, az egyik kezében tépett nemzetiszínű zászló. „Maguk itt szórakoznak, amikor az utcán magyarok vére folyik?” Pillanatok alatt teljes zűrzavar a nézőtéren. Az emberek a ruhatárhoz és a kijárat felé tódulnak. Vége az előadásnak. Tumultus a buszmegállónál, az utazás alatt többször is puskaropogás hallatszott.

Eddig a családtagok beszámolója. Én a saját élményeimet éjfélig meséltem.

Az eredeti megjelenés helye: Halzl József: *1956-os napló*. Budapest. Rákóczi Szövetség, 2006, 12–32.

²¹ Halzl József családja apai ágról a felvidéki Szencről származott.

²² Ferencsik János (1907–1984): karmester. 1957 és 1973, majd 1978 és 1984 között az Operaház főzeneigazgatója.